
Suomennosten historia

Suomennoskirjallisuuden historia I ja II. Toim. H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki. SKS, Helsinki 2007. 1322 s.

■ 2000-luvulla suomalainen kirjallisuuden, kirjoittamisen, kirjailijoiden ja kirjallisen instituution historia on saanut osakseen paljon uutta tutkimusta. Tähän sarjaan sijoittuu oivasti myös laaja ja paneutunut hanke suomennoskirjallisuuden ja suomentamisen historiasta. Hanke on ollut käynnissä koko 2000-luvun ja kaksiosainen tuotos (yhteensä n. 1400 sivua) julkaistiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta vuonna 2007. Toimittajina ja toimitusneuvoston jäseninä on ollut laaja joukko kirjallisuuden, suomen kielen ja kääntämisen tutkimisen ammattilaisia: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki, Kaisa Häkkinen ja Tellervo Krogerus.

Tekijät ovat tarttuneet pitkälti tutkimattomaan ja haasteelliseen kenttään. Kuten Riikonen teoksen alussa toteaa, suomennosten historia on ollut harvojen tekstien varassa ja vasta 2000-luvun alussa ilmestyi ensimmäinen varsinaisesti suomennosten historiaa käsittelevä Outi Paloposken väitöskirja. Kääntämisen historia on kuitenkin eräs keskeinen kenttä, jonka avulla voi tutkia kansalliskirjallisuuden ja kirjakielen kehittymisen historiaa sekä laajemmin kansallisen identiteetin muotoutumista. Laaja-alainen ja monitahoinen tarttuminen aihepiiriin tuottaa uutta tietoa kielen kehityksestä, kansainvälistymisen historiasta, suomalaisen kirjallisuusinstituution ja kirjailijan ja kääntäjän ammatin kehittämisestä vain muutamia mainitakseni. Siksi käsillä oleva teos onkin oikea runsaudensarvi, ja sen perinpohjainen, tasapuolinen arvioiminen liian haasteellinen työ yhdelle, kirjoittamisen kulttuurihistoriasta kiinnostuneelle tutkijalle. Pyrinkin seuraavassa paitsi hiukan luotamaan teoksen yleistä rakennetta ennen muuta nostamaan sieltä esiin muutamia itseäni kiinnostavia teemoja.

Rakenteellisesti teos toimii sekä hakuteoksena että temaattisina kokonaisuuksina. Teoksen ensimmäinen osa on etupäässä kronologinen sisältäen perusteet suomennosten ja suomentamisen historiasta aina Ruotsin vallan aikaisten laki- ja hallintotekstien suomentamisesta 1900-luvun loppupuolen modernismin keskeisiin käännöksiin. Mitä lähemmäs nykyaikaa edetään, sitä enemmän teoksessa avaa-

taan tiettyjä temaattisia kokonaisuuksia ja sitä, miten esimerkiksi lasten- ja nuortenkirjallisuuden, tietokirjallisuuden tai viihdekirjallisuuden suomentaminen on kehittynyt. Ote on kaikkiaan hyvin laava ja monipuolinen. Populaarikulttuurin osiossa otetaan esille niin Disney-sarjakuvien käännökset – *Aku Ankka* on ollut tärkeä kielellinen kasvattaja usean vuosikymmenen suomalaislapsille – kuin käännösiskelmien merkitys.

Teoksen toinen osa on rakenteeltaan temaattisempi keskittyessään tarkastelemaan suomennoskirjallisuuden maantieteellistä karttaa, käännöskritiikkiä ja katveeseen jäänyttä, kääntämätöntä kirjallisuutta. Tässä avataan myös instituutionaalaisia ja sosiologisia näkökulmia kääntämiseen sekä avataan suomentajan ammatin ja suomentamisen käytäntöjen tämänhetkistä tilannetta.

Pidemmät artikkelit ovat saaneet rinnalleen paljon teemaan liittyviä lyhyempiä analyysyjä, selostuksia tai esittelyjä tietyistä kirjoista, kirjasarjoista tai tapauksista. Nämä tuovat teokseen runsaasti lukijaa houkuttelevia ”välipaloja”, kun voi esimerkiksi lukea Jarl Hellemanin analyysiä Hitlerin *Mein Kampf* -teoksesta, tai pohdintoja Harry Potter -kirjojen käännöskielestä, kiinnostavasta 1800-luvun lopun tähtitieteilijä, scifisti, spiritualisti Camille Flammarionista tai 1920-luvun viihdekirjallisuuden kuningattaresta Hedwig Courts-Mahlerista.

Teossarja on siten taiten ja perusteellisesti toimitettu luodessaan laajoja katsauksia ja analyysyjä sekä tarjotessaan

myös paljon yksityiskohtaisempaa, mieltä kiinnittävää tietoa. Kirjoittajat ovat omien alojensa todellisia asiantuntijoita, monen artikkelit perustuvat laajaan arkistoaineistoon ja aikalaikirjallisuuden läpikäyntiin ja rinnalla kulkee Suomen kulttuurihistoriallinen ja valtiollis-poliittis-taloushistoriallinen kehitys.

Tärkeä osa teossarjaa ovat myös ns. kääntäjäprofiilit. Suomennoshistorian toimitusperiaatteet kertovat uudenlaisesta biografiakiinnostuksesta, minkä vuoksi on luontevaa, että myös itse tekijät, eri aikakausien suomentajat nostetaan esiin. Elias Lönnrotista ja ensimmäisestä varsinaisesta ammattikäntäjistä Aatto Suppasta kuljetaan ensisijaisesti kaunokirjailijoina, mutta merkittävästi myös kääntäjinä toimineisiin Pentti Saarikoskeen ja Kaarina Helakisaan asti. Taivoitteena on ollut monipuolinen, paikoin kattavakin kuva suomentajien historiasta, minkä ansiosta mukana on useita marginaaliunohtuneita kääntäjiä kuten esimerkiksi Aune Krohn. Mukaan on otettu vain edesmenneet kääntäjäpolvet. Etenkin varhaisempien kääntäjien osalta elämäkerrat tuovat esiin ammatin kääntöpuolen, suuren työtaakan ja vähäiset tulot, jotka esimerkiksi lahjakkaan Suppasen kohdalla merkitsivät koko hänen lyhyen elämänsä ajan jatkuneita taloudellisia vaikeuksia. Kääntäjäprofiilit ovat teoksen herkkua ja kiinnostavaa antia, sillä paitsi henkilöhistoriaa ne tuovat esiin myös konkreettisesti kääntäjän ammatillistumisen monet vaiheet Suomessa sekä nostavat esiin tuntemattomam-

piakin nimiä. Samalla ne kertovat kirjoittamisen kulttuurihistoriasta, siitä, kuinka monipuolisesti monet kirjoittamisen ammattilaiset ovat ammittiaan harjoittaneet.

Vielä pitkälle 1900-luvun puolelle kääntäminen oli monelle sitä harjoittaneelle lähinnä muun kirjallisen työn oheistyötä, varsinainen kääntäjän ammatti oli vasta kehitymässä ja monesti kaunokirjailijan ja kääntäjän ammatit limittyivät. Suomen kirjakielen kehittyessä 1800-luvun alkupuolella ja puolivälissä parasta kääntäjäainesta löytyi kansankieltä osaavasta papistosta, parhaiksi taitajiksi kehittyivät talonpoikaissuvuista nousseet papit kuten M. A. Castrén. 1900-luvun taitteesta suurin osa kääntäjistä oli lehtimiehiä, opettajia tai kirjailijoita – kääntäminen oli työläs sivutyö, joka kuitenkin toi arvokkaita lisätuloja. Samalla pienet käännöspalkkiot ja ainainen kiire aiheuttivat ristiriitoja. Usealla 1900-luvun taitteen kääntäjällä oli laaja kielitaito, ei ollut tavatonta kääntää vähintään kolmestaneljästä kielestä.

Urpo Kovala avaakin artikkelissaan myös kieltenopetuksen ja kielitaidon tilannetta 1800-luvun Suomessa. Artikkelin avulla on kiinnostavaa seurata, minkälaiset juuret on nykyisinkin aika ajoin vilkkaana lainehtivalla keskustelulla koulussa opiskeltavista kielistä ja esimerkiksi ruotsin ja englannin kielen suhteesta.

Suomentamisen historia avaa näkökulmia myös suomalaisen lukemisen ja kirjastolaitoksen historiaan ja siihen, miten tärkeä rooli kirjallisuudella on ollut kansallisen iden-

titeetin muovaamisessa sekä moraalisisessa ja siveellisessä ohjaamisessa. Useimmiten huolta herätti juuri ulkomainen kirjallisuus, kun esimerkiksi nuorten epäiltiin lukevan sitä liikaa tai naisten turruttavan itseään romanttisella viihteellä.

Teoskokonaisuus osoittaa myös kiinnostavasti kääntämisen tekniikoiden ja käytänteiden historiallisen muutoksen, mutta yhtä lailla sen, kuinka monet käytännöt jatkuvat ja lomittuvat uusiin vaatimuksiin. Esimerkiksi yksi kirjan toimittajista Outi Paloposki tuo esiin, kuinka vaatimus alkuperäiskielestä kääntämisestä syntyi 1900-luvun taitteessa, vaikka edelleen käännettiin enemmän muiden, ns. välikielten kautta. Myöhemminkin välikielten käyttäminen on ollut tavallista, etenkin harvinaisempien kielten kohdalla. Esimerkiksi *Tubannen ja ybden yön tarinoita* käännetään jatkuvasti uudelleen, mutta on olemassa vain yksi suoraan arabiasta tehty käännös, vasta 2001 ilmestynyt Jaakko Hämeen-Anttilan *Tarinoita tubannesta ja ybdestä yöstä*. Alkuperäiskielisyyden vaatimuksen rinnalla oli jo 1900-luvun taitteessa vahvana vaatimus suomen kielen puhtaudesta ja sen ominaispiirteiden sisällyttämisestä käännökseen. 1900-luvun alku oli kaikin tavoin vilkasta ja merkityksellistä aikaa suomentamisen historiassa, myös esimerkiksi järjestelmällinen kielentarkistus sekä kustannustoimittajan työ alkoi vasta 1900-luvun mitaan.

Teos on kauttaaltaan huolellista jälkeä niin toimittajien kuin tekstien kirjoittajien osal-

ta. Jos jotain lisää olisi voinut toivoa, niin kuvitusta. Se jää aika ohueksi, syynä lienee ollut myös tekstimassan laajuus. Jos kuvia olisi paljon lisää, olisi teoksesta tullut entistä paksumpi. Pääpaino on asiallisissa tutkimusteksteissä, joita rytmittävät viihdyttävät lyhyemmät jutut sekä kääntäjäprofiilit – näin teoksesta ei ole tullut liian raskassoutuista.

Maarit Leskelä-Kärki